

KOMŞULUK KÜLTÜRÜ

Editör
AHMET KOYUNCU

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 324
İnceleme

Birinci Basım: Eylül 2014
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: Sarakusta
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
Tel: (0.312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9954-40-2

HECE YAYINLARI
Konur Sk. No: 39/1-2 Kızılay/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr

KÖKSAL ALVER

KOMŞULAR VE KOMŞULUKLAR

Komşu Kimdir?

Komşu kimdir ve nasıl olmalıdır sorusunun cevapları gerek atasözlerinde, gerek tekerlemelerde, gerek dini metinlerde (ayetler ve hadisler) ve ilgili literatürde doyurucu bir şekilde verilmektedir. Söz konusu metinler ve sözler, komşuluğun değerini ve kıymetini anlamak açısından ilk elden bilgiler ihtiva etmektedir. Komşunun nasıl olması gerektiği, komşuluğun sürdürülmesinin şartları, komşu portresinin ayrıntıları, tartışmadan uzak bir açıklıkla ortaya konmaktadır.

Çok iyi bilinen ve çokça tekrarlanan bir tekerleme, çocukluğumuzdan beri kulaklarımızdadır. “Hu hu/ Komşu komşu” diye başlayan ve iki komşunun muhtemelen pencereden pencereye yahut kapı önünde birbirleriyle konuşmalarını, bir şeyleri soruşturmalarını konu edinen bu tekerleme, kültürümüzün temel taşlarından birinin komşuluk olduğunu göstermektedir. Oğlunun gelip gelmediğini, ne getirdiğini, kimlere getirdiğini bir çırpıda sorup öğrenen komşu, bir yönüyle mahalle dedikodusuna, mahalle soruşturmasına bir yönüyle de muhabbete ve sohbete işlerlik kazandırmaktadır. Komşuluk böyle bir deneyimdir; kişinin bir başkasında olan biteni görmesi, olan bitenden dersler çıkarması, olan bitene müdahil olması ve belli bir toplumsal ilişki ağında yer almasıdır. Komşu, zaman zaman kapıda, pencerede, asansörde, bahçede, sokakta, bakkalda ‘hu hu’ diye ses veren yani toplumsal ilişkinin temel basa-

maklarında yer alan, komşusu ile ilgilenen, onun ahvalini soran etkin bir toplumsal aktördür.

Komşu, yakın olan, yanı başında olandır. Yakın uzak bir aktör, gözle görülür, pek çok hali hissedilir, kimi zaman aşıkâr, kimi zaman saklı bir insan yumağıdır. Sesi, gürültüsü-patırtısı duyulan, çığılığı, nidası kulakları ve evi dolduran gerçek bir varlık alemidir. Komşu, varlığının tanığı olunan kişidir, kişiler toplamıdır. Mekânsal yakınlığın bir ifadesidir komşu. Temelde evin, kimi zaman da dükkân, arazi, tarla, iş yeri, okul, büro, fabrika gibi çalışma mekânlarının hatta köy, şehir, mahalle, ülke gibi büyük yaşam birimlerinin belirlediği bir yakınlıktır bu. Evlerin birbirlerine dayanması, evlerin havasının birbirini etkilemesi gibi bir yakınlığın karşılığıdır komşu. Söz konusu yakınlık toplumsal ve insani ilişkiyi de belirler; mekânsal yakınlık toplumsal yakınlığı da doğurur. Komşu, hem mekân hem de toplumsal bir çevreyi ifade eder.

Komşu, yüz yüze olunan, göz göze gelinendir. Gün içinde, mütemadiyen görülen, tanık olunan ve böylece aşına yüz haline gelen kişidir. Süreklilik halinin, sürekli ilişkide olma durumunun bir karşılığıdır komşu. Gayri resmi ve düzensiz ama sürekli karşılaşmanın insanı insana aşına kılması, bir şekilde onunla hemhal olması, komşunun var olma biçimidir. Aksi takdirde komşu olunamaz. Bundan dolayı 'komşusunun yüzüne bakan kişi kendi suretini görür' diyen Mumford (2007: 31) belki de haklıdır. Yakınlaşma yahut uzaklaşmanın gerekçesini hazırlar komşu; ona bakan kişi ya yakınlaşır yahut araya kapanmaz mesafeler koyarak uzaklaşır. Her iki hali de doğuran gerçekte yüzleşmedir. Yüzleşme ise komşu hallerinden haberdar olmayı, sosyal ilişkinin derecelerini belirler. Bir sorumluluk alanı oluşturur. Sorumluluk belli bir hukuk iklimini var eder. Komşu komşudan sorumlu hale gelir, komşu komşusunun ahvalini bilmek zorunda kalır. Dinin ve birlikte yaşamının gerektirdiği asgari hukuk, komşuluk evreninde var edilmiş olur.

Komşu, bir paylaşma aktörüdür. Paylaşmanın türlü hallerinin gerçekleşme sahasıdır komşuluk. İnsanın bir başkasına muhtaçlığının en yakıcı ve yakın tanığıdır. Bir adım öteden insanı seyreden,

gerektiğinde el uzatan, dayanılan, yardım istenen, yardım edilen bir merkez aktördür. Komşu, paylaşma, dayanışma ve yardımlaşma aktörü olmakla insanın acziyetini, muhtaçlığını, eksikliğini sürekli terennüm eden bir varlıktır. Komşu, insana zayıflığını sürekli hatırlatan esrarlı bir aktördür. İnsandan insana yol yapmanın, köprü kurmanın gerekliliğinin; insani ve toplumsal hayatın var olabilmesi için böyle olması gerektiğinin bir nişanesidir. Bu nişane güven hissinin de kaynağıdır aynı zamanda. Komşunun varlığı ilkin bir güvenlik hissi uyandırır. Evlerin birbirine yakın kurulmasının hikmeti burada saklıdır. ‘Komşu komşunun külüne muhtaç’ olduğu için, ona güvenmek, dayanmak, onunla paylaşmak durumundadır. Evlerin dahi sırt sırta, yan yana yapılaştığı bir alemde insanın komşusuz kalması düşünülemez. Onunla belli bir hukuki zeminde buluşması düşünülemez. Komşu hukuku olmaksızın bir hayatı başlatıp sürdürmesi imkânsızdır.

Komşu, toplumsal ilişkilerdeki yakınlığın aktörü olmakla beraber bir mesafenin, belli bir sınırın varlığını da duyumsatır. Komşu, birincil ilişkiler ağının en özel kurumu olan aile değildir, hatta akraba bile değildir çoğu zaman. Toplumsal ilişki ağında bir derece, basamak ve hiyerarşi açısından bakıldığında aile ve akrabalıktan sonra gelir. Bu elbette komşuyu daha özel kılar: bilinçli ve iradi bir ilişkinin göstergesi olarak öne çıkar. Aile ve akrabalık ilişkisinin zorunlu ve kaçınılmaz halinden öte bir anlama sahip olur komşuluk. Hem iradeyi hem de mesafeyi temele alan yeni bir iletişim-ilişki ortamını var eder. Komşuluk, belli bir mesafenin içinde, belli değerler etrafında kurulan bir iletişim ağıdır. Bu yüzden mesafe komşuluğun bir gereğidir. Komşu belli bir mesafeyi koruyarak, belli çizgiler etrafında sosyal ilişki kurulan bir katmandır. Söz konusu çizgiler, değerler ve mesafe aşıldığında komşuluk doğal yapısını tahrip ederek dağılır yahut asli özelliğinden sapar.

Komşuluk kimi zaman bir çatışma alanı olarak da var olabilmektedir. Komşuluk, toplumsal hayatın sürdürülmesi bakımından temel bir çözüm olmakla birlikte, zaman zaman sorunlu bir alan haline gelebilmektedir. Hemen her insani durum için bu söz konusu

edilebilir; nerede insan topluluğu varsa orada imkânlar ve sorunlar iç içedir. Ne ki komşuluk bir sorunlar yumağı var etsin diye oluşturulmaz. Aksine bir çözüm olarak kurumsallaştırılır. Elbette sorunlar komşuluğun peşini bırakmaz ve bir dizi sorun komşuluk evreninde yerini alır. Komşular arasında baş gösteren çatışmalar, anlaşmazlıklar, tartışmalar, sınır ve hak ihlalleri, ister istemez komşuluğun yan pratiği olarak ortaya çıkar. Bu durum komşu ve komşuluğu daha sahil bir temelde değerlendirmenin gerekliliğini, bir yönüyle mesafe ve hukuk algısını hatırlatır.

Komşunun yüzü kısmen insanın kendi yüzünü hatırlatır, yansıtır, aksettirir. Komşu yüzü bir ayna mıdır yoksa? İnsan komşusunun yüzünde kendini görebilir mi? O yüzde ne vardır? Komşusunun kim olduğunu bilmeyen birinin komşu yüzünde bir şeyler okuması elbette ihtimal dışıdır. Ancak komşu yüzü, sesi ile birlikte hemen yanı başımızdadır. Bir adım ötemizdedir. İşte o yüzde bir gerçekliği görmek mümkündür. İlişki kurmanın, toplumsal alana dahil olmanın en yalın halini örneğin. İnsan ilişkisinin derinliğini ve yaygınlığını da komşu yüzünde görmek mümkün. Komşu, bir anlamda insana sunulan bir nimettir: dünya işlerini, insan ilişkilerini, insanın gerçek doğasını keşfetmeye yarayan bir nimet. Bu yüzden komşu yüzü ve komşu sesi insana hayatın esrarlı yönlerini hatırlatır. O yüzde ve o seste pek çok hikmet gizlidir.

Bir başkasıyla yahut öteki ile kurulan bir ilişki zemini olan komşuluk, müthiş bir deneyimdir aslında. Kendini bir başkası ile sına, bir başkasında kendini görme, başkasını değişik yönlerden okuma avantajlarını insana sunan bir deneyim sahasıdır komşuluk. Bir farklılıklar karşılaşması, bir ötekiler buluşmasıdır adeta. İnsanın dünya kadar farkı görme imkânıdır komşuluk. İnsan bu bunun hakkını verebilmekte midir? Yoksa komşusunu yani kendini elinin tersiyle itip kaskatı yalnızlıklara mı gömülmektedir? İnsanın kendine reva gördüğü nedir? Komşu bütün bu sorulara kapı aralayan bir kapıdır.

Komşuluğun Doğası

Komşuluk mekânsal yakınlık temelinde kurulan bir sosyal ilişki ağıdır. Kentin temeli olan ev ile bağlantılıdır; evlerin yan yana olu-

şunu temsil eder. Ev yanındaki evlerle ilişkilidir; kişi de komşusuyula. Toplumsal bir bağıdır; insanın insana bağlanma biçimlerinden biridir. “Komşuluk belirli bir coğrafi çevre içinde birbirlerini ziyaret eden, şahsen ve ismen tanıyan, karşılıklı yardımlaşan, ödünç alan ve ödünç veren, birbirlerinin aletlerini ve malzemelerini kullanabilen, sıkı sosyal ilişkiler kurmuş olan sayı bakımından çok fazla olmayan ailelerden kurulu küçük, yerel yapı” (Nirun, 1991: 169) olduğu gibi “genel olarak aynı semtte, yakın mekanlarda oturan aileler arasındaki ilişkiye verilen addır” (Ayata-Ayata, 1996: 78).

Mekânın yani evin insanı birbirine yakınlaştırması, kenetlenmesinin bir boyutudur komşuluk. Mekânın bir iletişim alanı olarak var olma yollarından biridir aynı zamanda. Mekânsal yakınlık ister istemez insani ve toplumsal yakınlığı, manevi iletişimi devreye sokmaktadır. Mekânsal yakınlığın başlattığı ilgi, komşuluk yapısını inşa etmektedir. İlgi kesildiğinde komşuluk gerçek kalıbına giremez, gerçek yapısını bulamaz. İlgi, iletişim ve etkileşim, mekânsal yakınlıkla birlikte oluşan durumlardır. Komşuluk ilişkisinde de bunlar mevcuttur. Ancak, Nirun’un (1991: 175) komşuluğu “yer faktörüne dayanmakla beraber iradî birleşme” şeklinde tanımlaması, komşuluğun önemli bir yönüne işaret etmektedir. Her ne kadar mekân temelinde bir yakınlığı ifade etse de bilinçli bir kuruluş ve iletişim olduğu görülmektedir. Bu da komşuluğun toplumsal, dini, siyasi, ahlaki, hukuki, kültürel vb. boyutunu öne çıkarmaktadır.

Komşuluk bir yerleşme biriminin temel yapı taşıdır; gerek köy gerekse kent hayatının önemli bir boyutudur. “Kişinin günlük yaşamını sürdürdüğü en geniş alan, sürekli ve bilinçli olarak farkında olduğu bir şehir ya da kasabanın bir parçasını kapsar.” (Serdar, 1986: 235). Ancak modern kentleşme hareketleri, zannımca komşuluğun değişen doğasında en önde gelen faktörlerden biridir. Yer değiştirmenin, göç etmenin, sürekli bir hareket halinde olmanın peşi sıra gelen kentleşme sürecinde kaçınılmaz bir şekilde yeni toplumsal ağlar, yeni toplumsal durumlar oluşmaktadır. Kimi geleneksel ilişkiler sıkı sıkıya kendini korurken, kimisi de biçim ve muhteva değiştirerek varlığını sürdürmektedir. Değerler haritası bir şekil-

de çizgilerini korurken, yeni eklemelere ortam hazırlamaktadır. Örneğin büyükşehir yahut metropolde komşuluk ilişkileri büyük oranda farklılaşır. Durkheim, büyükşehirde yaşayanların komşusuyla daha az ilgilendiğini, çünkü onların kişinin yaşamında daha az yer tuttuğunu belirtir (2006: 348).

Komşuluk, toplumsal bir kurumdur. Her toplumsal kurum gibi komşuluğun da kendine özgü bir sistematiği ve değerler kümesi vardır. Belli başlı işlevleri, yaptırımları, değerleri ile komşuluk, toplumsal hayatın işlerliği açısından önemli bir konuma sahiptir. Toplumsal yapının ayakta kalması, belli değerler etrafında sürdürülmesi, süreklilik kazanması bakımından temel bir sütundur. Evrensel bir kurumdur. “Her toplumda komşuluk ilişkileri söz konusudur. Kimi toplumların komşuluk anlayışları, adetleri birbirine benzese de, her toplumun kendisine özgü komşuluk geleneklerinden, adetlerinden, davranış biçimlerinden söz etmek doğru olur. Hatta bir toplumun farklı sosyal grup ve tabakaları arasında bile komşuluk ilişkileri çeşitlenmeler, farklılıklar gösterebilir. Sosyal ve kültürel açıdan homojenlik gösteren ‘cemaat’ tipi toplumlarda komşuluk ve komşuluk ilişkileri daha yoğun ve olumludur. Buna karşılık sosyal ve kültürel farklılaşmanın bulunduğu toplum ya da toplumsal katmanlarda komşuluk ilişkileri sınırlıdır.” (Özdemir, 1991: 696).

Komşuluk kültürel iklimdir; toplumun, toplumsal aktörlerin belli bir kültür havzasında yetişmesi, o kültürü paylaşması, o kültür etrafında bir hayat kurması bakımından asli bir yapıdır. Komşuluğun bizzat kendisi de kültürün alanı olmakta, bir komşuluk kültürü oluşmaktadır. Yer yani mekân, yüz yüze ilişki, mahremiyet, dayanışma, samimilik, dedikodu/fısıltı, eğlence, boş vakitleri geçirme, ortak alakalar, kültürel bağlar, milliyet, lisan, mali seviye, öğrenim ve eğitim derecesi, ekonomik tüketim gücü, yardımlaşma (Nirun, 1991: 175) gibi komşuluğu var eden faktörler, bir kültürel iklim oluşturma açısından önemlidir. Komşuluğun bir kültür hadisesi olması yahut bir kültür var etmesi, en çok komşuluk ritüellerinde görülür. Komşuluğu bir kültür ve ilişki haline getiren asıl güç zaten ritüeldir. Komşuluğun kendine özgü ritüelleri vardır ve bunlar yeri-

ne getirildikçe komşuluk süreğen bir hal alır. Ritüel, toplumsal yapının sürekliliği açısından hayli işlevseldir. Kimi toplumsal durumların ayakta kalmasının bir yoludur ritüeller. Ritüel, toplumsal ilişkinin, toplumsal değer varlığının delilidir. Çünkü ritüel hayatın delilidir aynı zamanda. Hayat ritüel, ritüel hayattır bir bakıma. Ritüelleşemeyen durum varlığını yitirir. Komşuluk ritüelleri, onu hayata dahil eder, hayatta tutar. Komşu ziyaretleri, davetler, düğünler, cenazeler, ikramlar, sohbetler, selam verme, hal hatır sorma, sorunlara çözümü arama, yardımlaşma, dayanışma, destek olma gibi ritüeller komşuluğun olmazsa olmazlarıdır.

Bir kültür ve ritüel ortamı olan komşuluk, engin bir hayat tecrübesidir. Komşuluk çevresi, komşuluğa yön veren hususlar, komşuluk deneyimleri hayatı ince ince ören, hayatın farklı yüzlerini ayan eden engin bir deneyimdir. Komşuluk bir toplumsal atmosfer ve ortam hazırlar; bu atmosferde hayatın pek çok yönü görülür, tecrübe edilir. İyilik, güzellik, kötülük, yardımlaşma, dayanışma, kavga, düşmanlık, dostluk, aidiyet, ahbaplık, haset, kıskançlık, misafirlik gibi hayatın kendi yolunu bulduğu hususların tek tek tecrübe edildiği bir alandır komşuluk. Komşuluk hayata açılan özgün ve farklı bir penceredir.

Komşuluk bir ilişki biçimidir; sosyal ilişki komşuluğun gerçekleşme sahasıdır. Komşuluğun gerçek anlamda var olma yolu ilişki kurmaktan geçer. Komşuluktan murad insanların birbirleriyle belli bir ilişki temelinde buluşmaları, yardımlaşmaları, halleşmeleridir. Sadece mekânların bir aradalığı değildir komşuluk, esasen insanın bir aradalığı, insanın insanla buluşma zeminidir. Bu yüzden komşuluktan yahut komşudan söz etmek aslında bir komşuluk ilişkisinden, komşuluk çevresinden söz etmektir. “Yüz yüze sosyal ilişkilerle yaratılan sıkı bağlılık derecesi, informal karakterli küçük komşuluk grubu şeklinde yüksek seviyesine ulaşıyor. Bu informal çevre, bir arkadaşlık grubudur. Eğer bir dedikodu varsa, arkadaşlık ilişkisi de var demektir. Taraflar arasında dedikodu samimiyet ve arkadaşlığın bir ifadesidir. Bu aynı zamanda komşuluk grubunun da bir alameti farikasıdır.” (Nirun, 1991: 172).

Yardımlaşma ve dayanışma, komşuluğun doğasının gereğidir. Belki de komşuluğun ilk elden yardım etme ve dayanmayı çağrıştırması bundandır. Gerek yüz yılların tecrübesinin damıtılmış hali olan atasözlerinde gerekse gündelik hayatın yalın gerçekliğinde söz konusu kurumların komşuluğa ne kadar yapışık olduğu görülmektedir. ‘Komşu komşunun külüne muhtaçtır’ sözünün ifade ettiği gerçek tam da budur. Komşuluk, sürekli göz önünde olmanın paralelinde var olduğundan ötürü, yardımlaşma ve dayanışmayı gerektirmektedir. Komşu, yardım, dayanışma, paylaşma, ihtiyaçların giderilmesi meselelerinde akla gelen ilk aktörlerdendir. Kimi zaman akrabadan ve aileden daha önce müracaat edilen bir kümedir. “Komşuluk ilişkisinde akrabalık ve kanbağı söz konusu değildir. Aynı ırk, inanç ve felsefeye bağlı olmak şartı da aranmamıştır. Sosyal mevki ve tabii nitelikleri ne olursa olsun, iki bağımsız birim şeklinde yan yana yaşayan aileler (ya da insanlar) birbirinin komşusu sayılır ve sırf bu sebepten dolayı karşılıklı hak ve ödevleri kapsayan bir hukuk dairesine tabi olurlar.” (Alkan, 1991: 697). Yakın bir paylaşma zemini olan komşuluk, belli bir sistem içinde kendi fonksiyonlarını yerine getirir ve böylece gündelik hayatın döngüsünde aktif bir şekilde yer alır.

Komşuluğun belli bir mesafe ve sınır çerçevesinde kurulan bir ilişki olduğu muhakkaktır. Ancak gene de o mesafeyi kimi zaman zorlayan bir yakınlık ve samimiyet de komşuluk ikliminde var olmaktadır. Kendi ritüelleri ve kalıpları olmasına karşın komşuluk, kimi sorunlar ve problemlerin yanında çoğu zaman gayri resmi, sıca ve samimi bir ilişkiyi devreye sokmaktadır. Belki yüz yüze ve senli benli olma hali, bu samimi dairenin kurulmasında temel etken olarak görülebilir. Bu dairede komşuluk hallerine tanık olunur ve komşular birbirlerini daha yakından tanır. Ayrıca komşuluğun ve mahallenin önemli bir özelliği olan dedikodu devreye girer. Yoğun ve yakın bir ilişkinin sonucu olarak ortaya çıkan dedikodu, abartma, ekleme-çıkarma, hemen her meselenin uzun uzadıya konuşulması, sözün dolaştırılması ve buna bağlı olarak farklı bir kontrol sisteminin devreye sokulmasını ifade eder. Dedikodu, kimi zaman insanların dile düşmeme adına daha bir kontrollü yaşamalarını ge-

rektirir. “Dedikodu, mahallede normlara uymanın veya uymamanın bir informal örüntü ile devamlı denetlenmesini sağlar. Onun için dedikodunun varlığı veya yokluğu birimin ne kadar bütünlük içinde olduğunu, ne kadar ortak kimlik geliştirildiğini gösterir.” (Ayata-Ayata, 1996: 89).

Komşuluğun bir kontrol mekanizması olarak işlev görmesi, insan ilişkilerinin belli bir düzeyde seyretmesi, mahalle yapısının korunması bakımından önemlidir. Komşuluk bir gözetme, el uzatma birimi olduğu kadar, bakma, görme, kolaçan etme, izleme dolayısıyla bir kontrol sistemi kurma biçimi şeklinde de anlaşılmalıdır (Koyuncu, 2009: 32). Komşuluğun ortaya koyduğu kontrol mekanizması, farklı şekillerde tezahür edebilir. Esneklik olduğu kadar baskı da söz konusu olabilir. Kimi yerde komşuluk bir baskı, kimi yerde esnek gözlem olarak işleyebilmektedir. “İyi bir şehir sokağında komşular, insanların temel mahremiyetini koruma arzusu ile çevresindeki insanlarla çeşitli derecelerde temas, hoş vakit geçirme ya da yardımlaşma isteği arasında mucizevi bir denge kurar. Bu denge büyük ölçüde, hassas bir şekilde düzenlenmiş minik ayrıntılar sayesinde sağlanır; bu ayrıntılar o kadar kendiliğinden hayata geçirilmiş ve kabullenilmiştir ki normalde verili oldukları düşünülür” (Jacops, 2011: 79). Sonuçta komşuluk, mahalle ve sokağın dolayısıyla kentin emniyeti ve selameti için önemli işlevler üstlenir. Komşuluk ilişkilerinin derecesi ile güven ve emniyet arasında doğrudan bağ bulunmaktadır. Kontrol, güven ve emniyetin tesisi ve sürekliliği için kaçınılmazdır. Komşuluk kendince bunu gerçekleştirir.

Komşuluk, hukukî bir husustur aynı zamanda. Bir komşuluk hukuku söz konusudur. Komşuların birbirleriyle ilişkilerinin düzeyi, derecesi ve mesafesi bu hukuka göre ayarlanır. Komşuların haklarının korunması ve yaşatılması da gene bu özel hukuk çerçevesinde gerçekleşir. Komşuluk hukuku, sağlam kaynaklara dayalı bir şekilde oluşur. Özellikle din, bu hukukun meşru zemini olarak iş görür. Özelde İslam, genelde semavi dinler, komşuluk hukukuna bir hayli önem verir. İslam’da temelde komşu hakkı, bir kul hakkı olarak algılanır. Değişik ayet ve hadisler, komşuluğun insani ve top-

lumsal bir değer olarak önemini belirler. Diğer dinlerde de aynı şekilde komşuluk hukuku belirgindir. Ünlü ‘on emir’den biri ‘komşunu kendin gibi seveceksin’ şeklindedir (Çağırıcı, 2002: 157).

Komşuluk, toplumsal hayatın esaslarından biri olduğundan bütün zamanların gerçek bağıdır. Tüm zamanların ilişki biçimidir. Ancak zamanın değişen döngüsünde tüm değerler, birliktelikler, toplumsal kurumlar gibi komşuluk da kendi nasibini almakta ve değişen dünyada yeni biçimlere ulaşmaktadır. Farklı biçimlerde ve derecelerde de olsa günümüz dünyasında varlığını ve işlevini büyük ölçüde devam ettirmektedir. Komşuluk ilişkilerindeki düzey ve derece toplumdaki topluma, kültürden kültüre değişmekle birlikte, halen önemli bir toplumsal ve kentsel değer olduğu söylenebilir. Zaman denen değişim aynasında komşuluğun da dönüşümü izlenebilmektedir. Yeni zamanlar yeni toplumsal ilişkileri zorlar, her yeni dönem de kendine özgü durumlara yol açar. Komşuluğun doğasında ister istemez değişimler olagelir.

Değişen toplumsal hayat, tüm kurum, yapı ve değerlerde olduğu gibi komşuluk ilişkisinde de etkili olmakta, kimi ekleme ve çıkarmalar yaparak onu yeni zamanlara dahil etmektedir. Komşuluk biçimlerinde, tarzlarında, ilişkilerindeki değişim ve dönüşümlerin komşuluk değerine ne getirdiği, bu yapıyı nasıl etkilediği önemle izlenmelidir. Bu bakımdan özenle izlenmesi ve beslenmesi, taze tutulması gereken husus, esasen komşuluğun kendisi yani komşuluk bilinci olmalıdır. “Komşuluk bilinci, komşuluğun kaynağı, güzelliği, potansiyeli ve kültürel miras ile başlar ve bu güzelliği, kaynağı geliştirme, potansiyeli gerçekleştirme ve kültürel mirası koruma, saklama çabasına kadar uzanır” (Serdar, 1986: 235). Bireyciliğin kıyıcılığı ve aşırılığında, kayıtsızlık ve kopmuşluk arenasında komşuluk, diğer toplumsal bağlar gibi yeni zamanlarda canlı-kanlı bir yapı olarak var olmalıdır. Bu bağların kopması yahut can çekişmesi, doğrudan insan ve toplum bağlarını zedeleyecektir. Bir çözülme hikayesine dönüşmeden komşuluğun uzak-yakın bir hayat tecrübesi, hayatın capcanlı taşıyıcısı olarak kendi özgün konumunu ve değerini sürdürmesinin önemi tartışma götürmez. Bir bağ kurma, bağ-

lanma ve dayanma ortamı olan komşuluk, insanın bağlarını, tutması gereken ipleri hatırlatması açısından kayda değerdir.

Komşular ve Komşuluklar

Komşular nasıl insanlardır? Neler yaparlar, nasıl davranırlar, nasıl yaşarlar, ne düşünürler, ne düşlerler, neyi biriktirirler, nelere gönül koyarlar? Bu bölümde, kişisel tanıklıklarımın hareketle bir komşu ve komşuluk çözümlemesi yapmayı deneyeceğim. Kendi komşuluk gözlemlerimi ‘komşu kimdir’ sorusuna ekleyeceğim. Komşu imgesinin bendeki karşılığını, komşularına bakış açımı ve bu çerçevede ortaya çıkan komşuluk deneyimlerimi bir hatırat kabinden ortaya dökeceğim. Farklı zamanlarda farklı şehirlerde yaşadığım komşuluk deneyimlerimden birkaç örnek alarak, onlar üzerinde nitel bir analiz yapmayı deneyeceğim. Kişisel hikâyemle toplumun hikâyesinin buluştuğu ve ayrıştığı hususlar üzerinde duracağım. Şu ana kadar yaşadığım üç ayrı yerleşme çevresinden seçtiğim örnekler üzerinden komşu imgesine yakından bakmayı deneyeceğim. Bu çözümlemede ana eksen evler, mahalleler, semtler, şehirler ve komşular olacaktır. Böylece son elli yıl içinde gerçekleşen komşuluklar ve ev içeriklerine yakın plandan bakma imkânı yakalamış olacağım.

Narman

Komşuyu ve dolayısıyla komşuluğu ilk fark edişim, hemen herkeste olduğu gibi çocukluk yıllarıma denk düşer. Çocukluk insan hayatında asude bir çağ ve güvenli bir liman olarak yer bulur genelde. Çocuğun bakışında insanlar, komşular, evler, eşyalar, olaylar farklı bir şekilde akıp gider. Çocuk, olup bitene kendince anlam verir. Benim de komşuyu fark edişim, komşularla ilişkide yer alışım bu çağlara rastlar.

Çocukluğumun geçtiği Erzurum’un Narman ilçesi, komşuluk kültürünü ve komşuluk ilişkilerini ev, mahalle ve sokak denkleminde gözleme imkânı bulduğum ilk yaşama çevremdir. Küçük bir ilçenin toplumsal koşullarında geçen, doğrudan ilçenin ikliminden etkilenen çocukluk dönemim, hemen her mahallede ve sokakta sü-

rüp giden benzer bir komşuluk ilişkileri ve bu ilişkilerin var ettiği komşu imgeleriyle doludur. Komşu kadınlar, komşu amcalar, çocukluk arkadaşlarım, evler, sokaklar, mahalleler, çarşılar, dedikodular, komşu kavgaları, komşu yardımlaşmaları, kadın atışmaları, erkek imgeleri gibi hayli zengin bir evren, bana komşuluğun bütün sınırlarını ve yüzlerini anlatmaktadır.

İlçenin kabaca iki büyük hayatından söz etmek yerinde olur. Biri, evlerin etrafında yani mahalledeki hayat, bir diğeri ise çarşıdaki hayat. Bu küçük ilçede bile böylesi bir ayırım kendini belli eder. Çarşı, uzun bir caddedir sadece. Etrafında çeşit çeşit dükkânlar, kahvehaneler, bakkallar, kasaplar, terziler, elektrikçiler, berberler, lokantalar, tuhafiyeciler, manavlar, kırtasiyeciler kümelenmiştir. Ortasında Narman'ın önemli şahsiyetlerinden Ethem Baba türbesini barındıran cadde, ayrıca, camiler, okullar, parti teşkilatları, kaymakamlık, belediye, öğretmenler lokali, sinema, otel, jandarma, cezaevi, askerlik şubesi gibi yapı ve kurumlarıyla ilçe hayatının kamusal yüzlerini barındırır.

Diğer hayat ise mahallelerde akıp giden hayattır. Evlerin ürettiği kültür, mahallenin bel kemiğidir. Mahalle evdir çünkü. Sokak ve mahalle ev odaklıdır, dolayısıyla evin kişileri mahalle ilişkilerinin de ana damarıdır. Kadınlar ve çocuklar başı çeker bu ilişki ağında. Mahalle ne kadar ev ise, ev de sanki o kadar kadındır. Erkek ise daha çok dışarıdır yani çarşıdır. Erkek dışarıyı, dış işleri ve ilişkileri belirleyen, kolaçan eden bir figürdür. Çarşı insanıdır erkek; kadınsa mahalle insanı.

Cadde, mahalleden farklıdır. Çarşı herkesin olduğu yerdir, mahalle ise daha çok tanıdıkların, bildiklerin. O yüzden çarşı ile mahalle kendine özgü hayat şekillerini üretir ve insanlar o mekânlara özgü ritüeller sergilerler. Örneğin, çocuklar ve kadınlar bu anlamda iyi birer gözlem sahasıdır. Kadınlar mahallenin kralıdır, erkekler ise çarşının. Kadınlar çarşılarda öylesine dolaşmazlar, çok hızlı geçerler, yere bakarlar, ihramlarına, örtülerine bürünürler. Ama mahallede neredeyse bir kadın hakimiyeti vardır. Mahalle kadın sesleriyle çınlar. Aynı zamanda çocuk sesleriyle de tabi. Çocuklar çarşıda biraz daha ürkek, dikkatli ve tedirgindir. Mahallede ise se-

re-serpe, rahat, güvenli. Benim de çocukluk hallerime yansıyan resim budur. Örneklediğim, tecrübe ettiğim hayat böyle bir hayattır.

Cami-i Kebir Mahallesi'nin birkaç sokağında oluşan bir bölümünde gözlemlediğim komşuluklar, ilçenin genel komşuluk ilişkilerini örnekler. Televizyonun henüz evlere girmediği yahut birkaç evde bulunduğu bu çağlarda, radyo başucu eğlence ve iletişim aracıdır. Onun için mütemadiyen radyolardan sızan türküler, şarkılar, arkası yarırlar sokağın da sesi olur. Televizyonlu evlerin ise büyük bir ayrıcalığa sahip olduğunu söylemeye bile gerek yok. Televizyon keskin bir statü göstergesidir ve ona sahip olan ev diğer evlerden farklıdır. Akşamları komşuların, komşu çocuklarının adeta hücum ettiği televizyonlu evler, bir komşuluk hatırası olarak çoğu şeyi açıklamaktadır.

Evin haricinde sokak başat iletişim odağıdır. Kapı önlerinde kadınlar günün yorgunluğunu atar, dedikodu yapar, gelene gidene takılır, gelip gidenle konuşur ve böylece mahallenin/sokağın etkin gözü olur. Bir sokakta kadın varsa, o sokak yabancı için güvenli bir yer değildir; çocuklar için ise güvenli bir ortamdır. Arada bir görünen, sesleri duyulan erkekler ise sokak ve mahalle için iyi birer dayanaktır. İhtiyarlar (neneler ve dedeler) ise sanki mahalle ve sokağa gönderilmiş büyük birer lütuftur. Sokağın ve mahallenin emanetçisidir onlar. Çocuklar ise elbette mahalle ve sokağın bitmez şarkısıdır; sesi, coşkusu ve canlı resimleridir.

Cami-i Kebir Mahallesi'nde -yetmişlerin ortası, seksenlerin başı-kadınların tamamı ev hanımıdır. Bugün hanımların vasıflarında değişimler söz konusudur. Erkekler ise esnaf, memur, işçi ve çiftçidir. Herkesin gelir durumu birbirine yakındır. Zengin-yoksul arasında büyük uçurumlar yoktur. Evler birbirine benzer. Ev eşyaları hemen hemen aynıdır. Genelde tek katlı, bahçeli evler mahalle topografyasını belirler. Bahçelerde kavaklar, meyve ağaçları mutlaka vardır.

İlk komşuluk deneyimleri ve tanıdık yüzleri barındıran Narman'daki evimiz (1973-1983), Aslanpaşa Sokak ile Müftü Efendi Sokak'ın kesiştiği köşededir. Bahçeli, tek katlı bir ev. Hayatlı ev. Sokaktan yüksekçe bir bahçe duvarı ile ayrılmakta. Sokaktan bahçenin görülmesi imkânsız. Bahçede kavaklar ve iki tane vişne ağa-

cı. Bir de tandırbaşı denen bir yapı. Kiler, ocak orada. Ev, üç oda, bir mutfak ve bir banyodan müteşekkil. Girişte bir sofa. Misafir odasında büfe, koltuk takımı ve gardrop. Diğer odalarda yataklar, yer minderleri, yastıklar. Oturma odasında bir tahta masa. Yemek yer sofrasında yenilmekte. Buzdolabı, merdaneli çamaşır makinesi ve radyo var, televizyon yok.

Kimdir komşularımız? Evimizin gözünden görünenler ilkin. Evimizin kapısının açıldığı yönler. Komşu göz göze gelinendir de ondan mıdır? Yan yana olunan yahut karşı karşıya. İlk evimizin komşuları gibi. Dört bir yanda komşular: İlyas-Sevim, İsmail-Fatma, Fuat-Fatma, Ömer-Saime, İsmail-Zemine, Mevlüt-Fikriye, Vahdettin-Hatice, Osman-Hediye, Üzeyir-Fatma, Lütfü-Sacide, Ali-Fatma, Mahmut-Şefika, Mehmet-Hayriye, Ahmet-Ayşe, Nejd-et-Ayşe, Cevdet-Havva, Nejd-et-Habibe çiftleri. Daha dar ve yoğun ilişkilerin sürdürüldüğü akraba halkası: İbrahim-Zehra, Halil-Naima, İdris-Sara, Recep-Sultan, İsmail-Nevriye çiftleri. Ve elbette çocuklar, çocukluk arkadaşlarım: Kadir, Bedir, Abdurrahim, Turgut, Mehmet, Erol, Hakan, Erdoğan, Mustafa, Canip, Ümit, Zeki ve diğerleri. Mahalle takımımız Yıldırımspor'un elemanları.

Mahallede komşuluklar genelde seviyeli bir ilişki üzerinden yürür. İnsanlar birbirlerine hürmetkâr ve saygılıdır. Komşuluğun genel ruhu, bütün bir mahalle ve sokakları kaplamış durumdadır. İyi komşu ile kötü komşuyu ayırt eden yüksek bir seviye ve vicdan vardır. Bu vicdan aynasında insanlar kendilerine çeki-düzen verirler. Başkalarını rahatsız etmekten çekinirler. Mahalleden geçerken nahoş hareketler yapmaktan imtina ederler. Selamlaşırlar. Hal-hatır sorarlar. Hastayı ziyaret ederler. Görece bir dayanışma içindedirler. Birbirlerine yardımcı olurlar. Arada bir komşu kavgaları da yok değildir. Ne ki bu kavgalar çok uzun sürmez, büyük çatışmalara meydan vermeden hemen bitiverir. Dargınlıklar o kadar; dahası gene bildik komşuluktur, ilişkidir, selamlaşmadır. Ama hemen herkesin komşuluk derecesinin aynı olmadığını söylemek gerek. Selamlaşma genel bir ritüel olmasına karşın herkesin herkesle oturup kalkması, senli-benli olması söz konusu değildir.

Kadınlar bütünüyle mahalle ilişkilerinin merkezindedir. Ev ilişkilerinin ayarladığı komşuluk, büyük oranda kadınlar üzerinden yürür yahut yok olur. Elbette o dönemlerin erkeği de hayli baskın bir figürdür komşuluk ilişkilerinde ancak erkeğin mahallede görünürlüğü kadına nazaran azdır. Bundan olsa gerek komşularla ilişkiler söz konusu olduğunda öncelikle annemi hatırlarım; annemin kurduğu komşuluk ilişkilerini. Onun arkadaşları, komşuları, ahabapları çocukluk zihnimde daha belirgindir. Hep komşu teyzeler vardır hatıralarda. Babamsa daha çok mesleki bir dayanışma ve ilişki içindedir ve mahalledeki erkek komşularla nedense çok fazla içli-dışlı değildir. Bir-iki komşu ile oturup kalkması vardır sadece.

Annemin kurduğu komşuluk ilişkileri genelde candan, samimi ve paylaşımcıdır. Adeta birer akraba gibi yakın olan komşular, dost halkasını var ederler. Annem bu halkanın önemli bir üyesidir. Espiritüel ve candandır, sevilir ve sohbeti arzulanır biridir. Ortak işler yapılır, yardımlaşma çemberi oluşturulur kendi aralarında. Temizlik işlerinde insanlar birbirlerine yardım ederler; özellikle bayram temizliğinde. Halı yıkama, yün çırpma, ekmek pişirme, çapa yapma, hasır dokuma, den çekme, kilim dokuma işlerinde komşular hep birlikte. Akşamları yapılan işler genelde bir muhabbet ortamına döner. Türküler söylenir, oyunlar oynanır, maniler söylenir, dedikodular yapılır ve böylece komşuluğun ördüğü çember daha bir yakınlaştırır insanları. Bunun dışında dini birer ritüel olarak sürdürülen mukabele, mevlid, hatim gibi faaliyetler de komşuluk ekseninde önem kazanır. Dini ritüeller komşuluğun genel yapısını belirler.

Narman, annemin doğup büyüdüğü dolayısıyla ailesinin bulunduğu bir yer olmasından ötürü komşuluklar gibi akraba ilişkilerinin de güçlü bir şekilde tesis edildiği bir yerdir. Annemin gücüne güç katan bir öğedir bu husus. Akraba ilişkileri çok kuvvetlidir. Dayımlar ve teyzem, annemin yakın akrabaları bu ilişkilerin ortasında yer alır. Aile toplantıları yahut akraba günleri düzenlenir düzenli bir şekilde. Hemen tüm akrabalar bu toplantılara katılır. Biz çocuklar için de ayrı bir toplumsallaşma ve eğlence imkânı verir bu toplantılar. Akrabaların birbiriyle kaynaşmasının yakın tanığı olan bu toplantılar, komşuluğun bir başka vechesini temsil eder.

Narman, benim ilk komşuluk deneyimlerini yaşadığım bir yerdir. Dönemsel şartlar gereği komşulukların en üst düzeyde yürüdüğü bir düzlemdir. Sıkı dostluklar, akraba ilişkileri ve canlı komşuluklarla var olan bir düzlem. Bu deneyimin bütün bir ömür sürmesini arzular insan. Ne ki koşullar, şartlar, göçler, yer değiştirmeler, kuşaklar arasındaki bağın zayıflaması ve yüz yüze ilişkilerin git gide azalması başka türlü komşulukların yaşanmasına neden olacaktır. Değişen koşullar, ilçenin komşuluk ilişkilerine de etki edecektir. Otuz yıl önce-sinin ilişki biçimlerini aynısıyla bulma imkânı kalmayacaktır. Elde kalan ise canlı, doyumsuz ve lezzetli komşulukların yanında yeni yaşam biçimlerinin geliştirip ilçeye sunduğu komşuluklar olacaktır.

İstanbul

İstanbul, çocukluktan ergenliğe ve gençliğe adım attığım yılların şehridir. Çocukça oyunlar, çocukça haylazlıkların bittiği bir devir. Yeni bir şehir ve yeni ilişkiler. Biraz daha dikkatli, daha oturaklı davranma dönemidir benim için İstanbul. Komşuluk ilişkilerinde de bu hava hakimdir. İstanbul benim ve ailemin apartman hayatına geçtiği yeni bir safhadır aynı zamanda. Daha önce tek katlı, bahçeli evde yaşayan bizler, birden bire apartmanda ve apartmanlarla dolu sokakta yaşamak durumundayız. Bu elbette yeni bir deneyim, yeni bir dönemdir. Yatay komşulukların yerini dikey komşuluklar alacaktır.

Komşuluk ilişkilerini gözlemlediğim mahalle, Şirinevler Hürriyet Mahallesi'dir. Altmışlı yıllarda göçle şekillenen, yetmişlerle birlikte hızla şehirleşen bir bölge. Şirin, bahçeli evlerin yerini devasa apartmanların almaya başladığı bir dönemde taşındığımız bu mahalle, Anadolu haritasının değişik çizgilerini ihtiva etmektedir. Erzurum, Bayburt, Gümüşhane, Kars, Sivas, Erzincan kökenliler ağırlıktadır mahallede. Toplumsal ilişkiler hemşehrilik temelli yürür genelde. Kültür buna göre şekillenmektedir. Köy ve kasaba algısının beslediği ilişkiler, bu yeni şehir ortamında kendi yorumunu gerçekleştirerek yeni ve farklı bir kültür hayatı örmektedir.

Yaşadığımız mahal, kendince merkezi özellikler gösterir. Hürriyet Caddesi'nin belli bir bölümünde tecrübe edilen mahalle ilişki-

leri, cami, çarşı ve evlerin etrafında dönmektedir. 1970'lerin başında yapılan Hz. Ömer Camii, sözü edilen bölgenin merkez noktasını temsil eder. Ona eklenen çarşı üniteleri de bu merkezi konumu güçlendirir. Çay ocakları, fırın, bakkallar ve marketler, lokantalar, kahvehaneler belli bir iletişim ağının mekânları olarak yapılaşır. Genelde kendi mukimi olan esnaf ile mahalle arasında sıkı bağlar kurulur. Göçle şekillenen yeni bir yaşam alanı olarak varlık kazanan mahalle, köyden şehre taşınan öğelerle yeni bir sentez yapmayı dener. Bu denemede yeni komşuluk pratikleri uygulanır.

Otuz yıldır aynı mahallede yaşamaktayız. Oturduğumuz ilk ev Gülnihal Sokak'ta (1983-1989) dört katlı bir apartmanın, sekiz daire-sinden biridir. Takriben doksan metre kare. İki oda bir salon. Mutfak, banyo ve tuvalet. Banyoda küvet ve banyo kazanı. Çok dar bir hol. İki balkon. Bir yatak odası. Orada yataklar, gardrop, sandık. Diğeri oturma odası. Kütüphane, iki kanep, soba. İlk kez evimize dahil olan televizyon ve video. Onlara ait bir sehpa. Radyo ve çift kasetli teyp. Diğeri oda ise misafir odası. Koltuklar, büyük bir büfe, tablolar. Mutfakta bir masa var. Yer sofrası da yerini korumakta. Ev sobalı.

Kadıoğlu Sokak'taki ev (1989-1998) biraz daha büyüktür. İki oda bir salon. İki balkon. Cadde üstü. Salon takımları klasik. Halılar Isparta. Salon yemek masasına kavuşmuş. Misafirler artık yemek masasında yemek yiyor. Ama yer sofrası hâlâ ailenin kullanımına açık. Mutfakta da küçük bir masa var. Bir de bulaşık makinesi. Ev bu defa kaloriferli. Soba devri bitmiş. Çok önemli bir eşya olan telefon eve dahil. Banyoda şofben. Tüplü. Küvet var. Hol uzun, dar. Holde büyük bir kitaplık. Pormanto. Eve dahil önemli bir aktörü burada not etmeli: otomobil. Otomobilin sağladığı ilişkiler, bu evi diğerlerinden farklı kılmaktadır. Bundan sonraki bütün evler artık otomobillidir.

Yiğit Sokak'taki (1998'den günümüze) ev de diğerleri gibi iki oda bir salondur. Beş katlı, on iki daireden oluşan bir apartman. İki balkon. Salon takımları değişmiş. Halılar da. Yemek masası. Yemek takımları. Mutfak dolapları, eşyalar yenilenmiş. Odalar parke döşeli. Marley yerini parkeye, şimdilerde ise laminanta bırakmış

durumda. Şofben de doğal gazla birlikte devrini bitirmiş ve yerini kombiye bırakmıştır. Banyoya ise duşakabin eklenmiştir. Ev telefonunun yanında cep telefonları var. Hatta ev telefonu ıskartaya çıkmış bile sayılır. Bir statü sembolü olmaktan çıkmış ev telefonu. Tıpkı televizyon, video, bulaşık makinesinin statü sembolü olmaktan çıktığı gibi. Ama hayat her dem yeni semboller, statüler, kıymetler ürettiği için yeni evlerimizde yeni zamanların sembolleri görülmektedir. Akıllı cep telefonları, tabletler, internet, ankastre mutfak, güvenlik, yaşam alanları, havuz, kamelya gibi yeni enstürmanlar evlere eklenebilmektedir. Yiğit Sokak'taki ev, kendi zamanından çok farklı ev pratiklerini seyretmektedir. Kendi zamanının sonlandığını yeni zamanların yeni evler ürettiğini, yeni ev ilişkileri meydana getirdiğini hazin bir şekilde gözlemektedir. Dede ve nine-dir sakinleri sadece. Çocuklar kendi evlerindedir. Sakinleri gibi kendisi de gün gün yaşanmaktadır.

Hürriyet Mahallesi'ndeki üç ev benzer komşuluklar üretmektedir. Kimdir komşular? Emrah-Behiye, Mevlüt-Meryem, Elbeyi-Naile, Halil-Nurten, Muhlis-Hatice; Ali-Kezban, Ali-Asiye, Şerif-Sabire, Sacit-Suzan, Nevzat-Nilgün, Ramazan-Hülya, Lazgin-Vatan, Süleyman-Serpil. Bu ailelerin ve başka ailelerin çocukları yani benim yeni şehrimin arkadaş grubu: Ahmet, Abdullah, Ensar, Vahdettin, Mehmet, Ahmet, Hasan, İbrahim. Mahalle etkinliklerinde gelişen arkadaşlıklar. Maçlar, bisiklet turları, İstanbul gezmeleri, sinema, Taekwondo gibi etkinlikler yeni şehir ilişkilerine dahil olma biçimi. Bir mahalle takımımız yok ancak bir mahalle birlikteliği söz konusu. Harbi arkadaşlık, harbi delikanlılık günleri. Bizim mahalle, bizim sokak bilincinin depreştiği yıllar.

Tıpkı Narman'da olduğu gibi İstanbul'da da komşuluk deneyimleri daha çok annem etrafında şekillenmektedir. Annem garip bir şekilde bu yeni şehirde de merkez şahsiyet olmayı başarmış ve harika komşuluklara ön ayak olmuştur. Gülnihal Sokak'taki apartmanda hemen her gün komşularla karşılaşmak normal bir durumdur. Erkeklerin ev dışında olduğu vakitlerde evler tamamen kadınlarındır. Hepsi ev hanımı olan komşularımız arasında iyi bir hukuk

kendini gösterir. İlişkiler seviyeli, sevecen ve candandır. Ev işleri bittikten sonra komşular birbirlerine uğrarlar. Kahve içerler, laflarlar, gülüp ağlarlar. Kocasını ile arası bozulan, çocuğu haylaz olan yahut iyi bir haber alan kişilerle dolar evimiz. Annem komşularını güzelce ağırlar. Onları eğlendirir, onlara dersler verir, bazen tavsiyelerde bulunur, gönüllerini alır.

Bayramlar, kandiller, ramazanlar, teravihler, mevlidler, mukabeleler komşu kadınların bir araya gelme ortamıdır. Bu türlü etkinlikler ve gelenekler İstanbul hayatını belirleyen hususlardır. Ailemin dahil olduğu yaşama ikliminde dini pratikler ve gelenekler hayli ön plandadır. Bu pratikler aile yaşantısını etkilediği gibi komşulukları da etkilemekte ve ona bir çerçeve çizmektedir.

Komşuluk evreni sürekli değişimler gösterir. İstanbul komşulukları bu değişimin en net çizgilerini barındırır. Apartmanlar sürekli farklı komşuları ağırlar, yer değiştirme alabildiğine hızlıdır. Sözümlü ettiğim üç evin sakinleri de sürekli değişmiştir, bu otuz yıl içinde. Kalanlar ve gidenlerle birlikte onlarca aile tanışmıştır. Komşuluk kısmen zamana ve tanıdık olma derecesine göre de şekillenmektedir. Yıllardır tanıdık olanla kurulan komşuluk ilişkisi elbette farklı olmaktadır.

Konya

Konya, Afyon'dan sonra meslek hayatımı sürdürdüğüm, kendi evimin olduğu bir şehir. Komşuluk ilişkilerim artık anne-baba merkezli olmaktan çıkmıştır. Kendi hayat biçimime bağlı olarak kendi eksenimde bir komşuluk deneyimi başlattığım bir muhiti imlemektedir. Konya'da komşuluk deneyimlerim iki ayrı mahallede gerçekleşmektedir. İlki çok kısa bir zaman ikamet ettiğim Havzan Mahallesi, diğeri ise uzun zamandır oturmakta olduğum Yazır Mahallesi'dir.

Yazır Mahallesi'ndeki evim (2007'den günümüze), bir sitenin içindedir. Site olarak yapılmamış ama siteleşme eğiliminin etkisinde siteye dönüştürülmüş güvenli bir toplu konutta yer almaktadır. 22 Blok. Her blokta 24 daire bulunmakta. 6'şar kat. Yeşil, bakımlı, kamelyalı bahçelere sahip. Ağaçlar, parklar, havuzlar, yürü-

yüş yolları. Yanı başında küçük bir çarşı, cami, cafe. Otomobillerle dolu. Bir de bisikletlerle. Sitenin yönetimi var. Yönetime bağlı çalışanlar, kapıcılar ve aileleri. Bir de güvenlik elemanları.

Evim üç oda bir salon. Yüz elli metre kare. Tek balkon. Girişte ferah bir hol, holde ayakkabılık, portmanto, gömme dolap. Kaloriferli. Doğal gazlı. Mutfakta kombi. Yemek masası, bulaşık makinesi, buzdolabı. Mutfak dolapları. Salonda yemek masası ve salon takımları. Vitrinler. Panolar, biblolar. Avizeler. Oturma odasında oturma grubu, büyük bir kitaplık, televizyon grubu. Televizyon LCD. Çocuk odasında çalışma masası, gardrop, çocuk mobilyaları. Yatak odası, ebeveyn banyolu. Banyolar duşakabinli. Banyoda çamaşır makinesi ve çamaşır kurutma makinesi. İnternet. Üç diz üstü bilgisayar. Bir tablet. Radyo, teyp, kamera, fotoğraf makinesi ev eşyaları arasında. Ev telefonu yok. İki cep telefonu. İki de akıllı ve internetli. Ev telefonu bir statü sembolü olmayı epeydir yitirmiş. Kapıda otomobil. Evimin tanıklık ettiği yakın komşular arasında Bilal-Şerife, Seyit-Semiray, Yalçın-Havva, Göksel-Betül, Fikret-Sevim, Musa-Cahide, Taner-Ergül, Akın-Sedef, Fedai-Nuran, Atilla-Zeynep, Hasan-Leyla, Veysel-Meryem çiftlerini saymak mümkün.

Bütün bir siteye yayılan komşular, farklı özellikler göstermekle birlikte ağırlıklı olarak üniversite mensuplarından meydana gelmektedir. Sosyo-ekonomik kriterler bağlamında orta sınıfları temsil ettikleri söylenebilir. Bundan olsa gerek burada türdeş bir yaşantının hakim olduğu gözlenmektedir. Çok zıt yahut çatışmacı yapı söz konusu değildir. Bildik bir hayat anlayışı site yaşantısını var etmektedir. Konumlar ve ilgiler bellidir, herkes kendi hayatını yaşamaktadır görece. Ancak bununla birlikte küçük gruplar halinde sosyal ilişkilerini sürdürenler de az değildir. Komşuluklar küçülmüştür, herkes herkesle içli-dışlı değildir, aksine mesafe fazlasıyla belirgindir. Sıkı komşuluklar ve samimi dostluklar ancak dar bir çerçevede sürmektedir. Komşuluklar özenle belirlenmekte ve kimi kriterlere göre sıralanmaktadır. Dolayısıyla komşuluk ilişkilerinde kişisel yaklaşımların etkisi hissedilmektedir.

Seviyeli ve mesafeli komşuluk ortamında, misafirlikler çok nadir ve habersizdir. Özel davetler, iftarlar dışında çok samimi arkadaşların misafirlikleri ile evler şenleniyor. Diğer günler bu büyük evler sadece ev sakinlerini ağırlıyor. Belirgin bir şekilde komşuluk hukukuna uyulduğu söylenebilir. Küçük tartışmalarda, insanlar arası sorunlarda bu hukuk kendini belli etmektedir. En azından komşuluk hukukunu zedeleyen kişiler hoş karşılanmamaktadır. Dedikodu burada da kendini var etmektedir. Komşular birbirleriyle dedikodu yapmaktadır. Fısıltılar daha sonra bütün bir mahalleye yayılabilmektedir. Kimi sorunların temelinde dedikodular etkin olabilmektedir.

Türkiye'nin dönüşümü ile ilgili olan bir husus, komşuluk evrenindeki değişimin de ayırıcı vasıflarından birini teşkil etmektedir. Sözü edilen husus, kadının konumundaki değişimdir. Bu sitede kadınların çoğu çalışmaktadır, çalışan kadın sayısı ev hanımından daha fazladır. Narman ve İstanbul'daki ev çevremizde gözlenmeyen bir fark burada ortaya çıkmaktadır. Kendi evim böyle bir farkı temsil etmektedir, çünkü eşim bir öğretmendir ve bir 'çalışan kadın'dır. Artık kadın, sadece mahallede ve evde değildir, o da çarşının bir aktörüdür. Komşuluk ilişkilerindeki ve komşuluk evrenindeki değişimi anlamak açısından kadının konumu ve rolü mühim bir faktördür. Çalışan kadın-çalışmayan kadın ayırımına meydan veren yeni yaşam biçimleri, ister istemez komşuluk ritüellerini de kökten etkilemektedir. Görece zenginleşme, maddi gelişme insanlara yeni bir hayat daha eklemiştir; dışarıda akan bir hayat. Ev merkeziliğini korumakla birlikte insanların ev dışında da aktif bir hayatı olabilmektedir. Davetler, yemekler, toplantılar, misafirlikler ev ortamının dışında yapılabilmektedir. Buna çocuklar da ayak uydurmuştur. Otomobil, AVM, tatil kültürü, seyahat imkanları, internet gibi hayatı yeniden yorumlayan yeni faktörler, komşuluk ilişkilerinin yeniden yorumlanmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan komşuluk bahsinde kadın ve yeni yaşam biçimlerini mutlaka değerlendirmek icap eder.

Bu sitedeki komşuluk ilişkileri, bayram, kandil, hastalık, ölüm, dini sohbet gibi hadiseler vesilesiyle yapılan ziyaretler ekseninde var olmaktadır. Ev oturmalarına dahil olduğum komşu sayısı çok

az. Komşularla parkta, bahçede, camide, markette, asansörde, kapıda karşılaşma anında yapılan sohbetler, selamlaşmalar, hal-hatır sormalar söz konusu ama daha ötesi pek yok. Uzun uzadıya sohbet ettiğim, ortak faaliyetler yaptığım birkaç komşumun dışında evine hiç gitmediğim komşu sayısı daha fazla.

Yardımlaşma, komşuluğun temel dinamiği. Bu sitede yardımlaşmanın değişik biçimleri, dönemsel özelliklere bağlı bir şekilde izlenmektedir. Bütünüyle ortadan kalkan bir husus yok esasında. Her dönem, her yaşam tarzı kendine uygun ritüelleri ve temel insani yapıları üretmektedir. Burada yardımlaşma ağırlıklı olarak çocukların bakımı, çocukların emanet edilmesi, hasta komşulara yemek götürülmesi, kış hazırlıkların birlikte yapılması, yardımlaşma faaliyetlerini sürdürme şeklinde vukuu bulmaktadır. Ayrıca kandillerde simit dağıtılmasını, Muharrem ayında aşure ikramını rutin ama derin komşuluk ilişkilerinin bir yönü olarak gözlemlemek mümkün.

Halen yaşadığım evi diğer yaşam alanlarından farklı kılan bir başka önemli husus ise çocuklar etrafında kurulan komşuluktur. Daha önceki evlerde çocuk ve yetişkin bir kişi olarak katıldığım ve gözlemlediğim komşuluk evreni, bu kez çocuklarımdan dolayı farklı bir ekseninde ilerlemektedir. Çocuğun kurduğu ilişki ebeveyni de etkilemektedir. Çocuk, ebeveynin yeni iletişim kanalları kurmasına imkan tanıyan bir aktör haline gelmektedir. Çocuklarımla arkadaşları ile kurduğu bağ, benim de onların aileleriyle tanışmama yol açmaktadır. Böylece zorunlu yahut gönüllü bir tanışıklık oluşabilmektedir. Komşuluk sadece ebeveyn temelli değil çocuk temelli de işleyebilmektedir.

Nasıl ki benim çocukluk arkadaşlarımla komşuluk ilişkilerimin önemli birer aktörü ise çocuklarımla arkadaşları da aynı şekilde halen yaşadığımız komşuluk ekseninin vaz geçilmez aktörleridir. Bu anlamda dokuz yaşındaki oğlum Aziz Taha ile altı yaşındaki kızım Elif Neva'nın arkadaşlarının (Mehmet Fatih, Çağrı, Çağlar, Velihan, Görkem, Ahmetcan, Fatih, Yunus Emre, Burak, Halil, Ömer, Yusuf, Hakan, Doğukan, Arife Nil, Esmâ, Meryem, İnci Neva, Ceren, Asel, Hatice, Kardelen) en az kendi arkadaşlarımız kadar hayatımızda belirgin çizgiler taşımakta olduğunu rahatlıkla söyleye-

bilirim. Çocukların ilişki evreni, komşuluğun yeni formlarda yürümesini ve süreklilik kazanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Çocukların etkinlikleri hem kendileri hem de aileler için yakınlaştırıcı birer faktör olmaktadır. Bu anlamda mahalle maçları, bisiklet turları, park oyunları, iftarlar, şivlilik, bayramlar çocukların komşuluk evreninde yer almalarına yol açmaktadır. Kendi çocukluk takımım olan Yıldırımspor ile çocuklarımızın takımı olan Gümüşspor'un temsil dünyası, komşuluk ve mahallelilik evreninin sürekliliği, bu süreklilik içinde oluşan değişimleri hatırlatan ilginç bir ayrıntı olarak önümüzde durmaktadır. Zannımca bu temsil hemen her şehrin hemen her mahallesindeki komşuluk evreni için de geçerlidir.

KAYNAKLAR

- Alkan, Ahmet Turan, 1991, "Komşuluk ve Komşuluk İlişkileri", *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde, Cilt: 2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.
- Ayata, Sencer-Ayata, Ayşe, 1996, *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Çağırıcı, Mustafa, 2002, "Komşu", *İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt: 26, TDV, Ankara.
- Durkheim, Emile, 2006, *Toplumsal İşbölümü*, Çev. Özer Ozankaya, Cem yay., İstanbul.
- Jacobs, Jane, 2011, *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*, Çev. B. Doğan, Metis yay., İstanbul.
- Koyuncu, Ahmet, 2009, "Küresel Kentte Komşuluk", *Selçuk Üniv. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22.
- Mumford, Lewis, 2007, *Tarih Boyunca Kent*, Çev. G. Koca-T. Tosun, Ayrıntı yay., İstanbul.
- Nirun, Nihat, 1991, *Sistemik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*, AKM, Ankara.
- Özdemir, Hasan, 1991, "Türkiye'de Komşuluk ve Komşuluk İlişkileri", *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde, Cilt: 2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.
- Serdar, Ziyaüddin, 1986, *İslam Medeniyetinin Geleceği*, Çev. Deniz Aydın, İnsan yay., İstanbul.